

УДК 346

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.2.19>

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Сиротко М.В.,

*аспірант ДУ «Інституту економіко-правових досліджень
ім. В.К. Макутова НАН України»*

<https://orcid.org/0000-0002-0391-8787>

syrotko.m@yahoo.com

Сиротко М.В. Державне регулювання торговельної діяльності в Україні в контексті сучасних глобальних викликів.

У статті досліджується поточний стан державного регулювання торговельної діяльності в Україні та його вплив на сучасні глобальні виклики. Актуальність теми зумовлена зростаючим значенням ролі як внутрішньої, так і зовнішньої торгівлі та необхідністю створення ефективних механізмів державного регулювання для забезпечення економічного розвитку країни та її інтеграції у світовий ринок.

Метою дослідження є аналіз зміни державного регулювання торговельної діяльності в Україні, що викликані глобальними викликами, зокрема війною в Україні.

Для досягнення поставленої мети було використано такі методи дослідження, як аналіз нормативно-правових актів, наукових праць вчених, а також вивчення статистичних даних, експертних висновків та звітів.

Результати дослідження свідчать, що Україна досягла значного прогресу у впровадженні механізмів державного регулювання, таких як тарифи, ліцензії, квоти, валютний контроль, торговельні угоди та субсидії. Наразі Україна зазнала суттєвих змін у своїй зовнішній торговельній політиці, особливо з точки зору напряму позиції ЄС щодо відмови від співпраці з Росією та Білоруссю. До початку повномасштабної війни більша частина торгівлі України здійснювалася морем. Однак, починаючи з березня, відбувся зсув торговельної діяльності у бік наземних перевезень. Більше того, ЄС став для України як транзитним, так і споживчим ринком, що має наслідки для структури та обсягів торгівлі країни.

Стаття розкриває та систематизує новини законодавчої бази, що стосуються тарифного регулювання, ліцензування, квотування здійснення торговельної діяльності. Практичне значення цього дослідження полягає у можливості його використання для підприємств, що займаються економічною діяльністю в Україні в умовах воєнного стану.

Ключові слова: торговельна діяльність, правове регулювання, державне регулювання, зовнішньоекономічна діяльність.

Syrotko M. State regulation of trade activity in Ukraine in the context of modern global challenges.

The article analyzes the current state of legal regulation of trade activities in Ukraine and its impact on current global challenges. The topic's relevance is due to the growing importance of the role of both domestic and international trade and the need to create effective mechanisms of state regulation to ensure the country's economic development and its integration into the world market.

The study aims to analyze the changes in state regulation of trade in Ukraine caused by global challenges, particularly the war in Ukraine.

To achieve this goal, the research methods used were analyzing regulatory acts and scientific works by scientists, as well as studying statistical data, expert opinions, and reports.

The study results show that Ukraine has made significant progress in implementing state regulation mechanisms, such as tariffs, licenses, quotas, currency controls, trade agreements, and subsidies. Ukraine has undergone significant changes in its foreign trade policy, especially regarding the direction and position of the EU and the refusal to cooperate with Russia and Belarus. Before the outbreak of the full-scale war, most of Ukraine's trade was carried out by the sea. However, since March, there has been a shift in trade activity toward land transportation. Moreover, the EU has become both a transit and consumer market for Ukraine, which has implications for the structure and volume of the country's trade.

The article reveals and systematizes the news of the legislative framework related to tariff regulation, licensing, and quotas for trade activities. The practical significance of this study lies in the possibility of its use for enterprises engaged in foreign economic activity in Ukraine under martial law.

Key words: trade activity, legal regulation, state regulation, foreign economic activity.

Постановка проблеми. Держава впродовж багатьох років впроваджувала різні регуляторні акти для забезпечення чесного та справедливого ведення торговельної діяльності та прискорення її зростання. У світлі нинішніх глобальних викликів, таких як пандемія COVID-19, що спричинила глобальну економічну кризу, для України було важливо підтримувати ефективне регулювання, в тому числі і правове, для забезпечення захисту економіки та громадян. Окрім викликів, спричинених пандемією COVID-19 та глобальною економічною рецесією, Україна зіткнулася з ескалацією російсько-українського військового конфлікту, який призвів до повномасштабної війни з введенням воєнного стану. Ця війна має значний вплив на торговельну діяльність в Україні, особливо у східних та південних регіонах країни, які найбільше постраждали від конфлікту.

Війна порушила торговельні потоки та ланцюги поставок, особливо в аграрному секторі, який є важливим для економіки України. Воєнний стан країни також негативно вплинув на іноземні інвестиції, оскільки інвестори неохоче вкладають кошти в країну, яка перебуває в епіцентрі військових дій. Це призвело до зниження темпів економічного зростання та збільшення безробіття в постраждалих регіонах.

Для вирішення цих проблем уряд України вжив низку економіко-правових заходів для підтримки бізнесу та промисловості у постраждалих регіонах і по всій Україні. Одним з основних способів, за допомогою якого уряд України регулює торговельну діяльність, є переформатування ліцензування, визначення квот та зміни митного законодавства. Ці правила спрямовані на контроль імпорту та експорту товарів, забезпечення дотримання міжнародних торговельних угод та забезпечення продовольчої безпеки держави. Зміни відбулися у квотуванні, ліцензуванні, технічному та тарифному регулюванні зовнішньоекономічної діяльності.

Не менш важливий спосіб регулювання торговельної діяльності є реалізація торговельної політики. Український уряд підписав низку торговельних угод з іншими країнами та організаціями, такими як Європейський Союз (ЄС) та Світова організація торгівлі (СОТ), які спрямовані на сприяння вільній та справедливій торгівлі. Створений новий правовий господарський порядок в Україні, що формується на основі оптимального поєднання ринкового саморегулювання та державного регулювання макроекономічних процесів в умовах війни.

Однак, незважаючи на зусилля уряду України щодо регулювання торговельної діяльності, все ще існує низка проблем, які ускладнюють розвиток торговельної діяльності. Перший і найважливіший – війна в Україні, яка суттєво змінила правила здійснення торговельної діяльності, що зумовило зміну поведінки підприємців, що займаються зовнішньоекономічною діяльністю. Огляд останніх змін, що введені у відповідності до військового часу, стає важливим питанням для дослідження і має значну актуальність для бізнесу, що орієнтується на експортні та імпорتنі операції.

Стан опрацювання даної теми. Питання державного регулювання торговельної діяльності не є достатньо описаними у науковій літературі. Варто виділити декілька праць з державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні з 2010 р., зокрема це праці авторів Грищенко А.А. [4] та Височин І. [2]. Ці автори показали теоретичні аспекти та сучасні для того часу методи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. З останніх публікацій варто виокремити дослідження Банчук-Петросової О.В. [1], яка показала методи державного регулювання розвитку зовнішньоекономічної діяльності, зокрема їх теоретичні засади. Правові аспекти регулювання торговельних відносин досліджували такі науковці як Попов А.А. [10], Хасанова В.В. [23], Маланчук Т.В. [8], Височин І. [2], Задахайло Д.В. [6], Устименко В.А. [22]. Разом з тим досліджень, які є актуальними для сьогодення, зокрема для України, що знаходиться в контексті глобальних викликів, є недостатньо, а тому поточне дослідження має вагомий теоретичний та практичний значимість, оскільки може бути систематизованим інформаційним джерелом для організацій зовнішньоекономічної діяльності в Україні в умовах війни.

Мета дослідження – узагальнити інформацію щодо механізмів державного регулювання торговельної діяльності в Україні в умовах глобальних викликів, зокрема російсько-української війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Світова економіка значною мірою залежить від торговельних процесів, які передбачають обмін товарами та послугами між країнами.

На основі індексу економічної свободи, Україна отримала оцінку 78,6 у 2022 році. Ця оцінка є трохи нижчою, ніж за попередній рік, коли було отримано оцінку 79,2 [26]. Україна також займає 102 місце серед 132 країн за рівнем розвиненості ринку (у рейтингу глобального індексу інновацій). Оцінка України у 2020 році становила 99, що було вище, ніж в попередні роки [27]. В цілому, торговельна ефективність України має більше проблем, ніж переваг, в 2022 році ці проблеми зумовлені військовими діями та зміною логістичних напрямів. Як наслідок, військові дії можуть відлякувати іноземних інвесторів та підприємства від співпраці та знижують активність вітчизняних гравців ринку.

Україна має значний потенціал для покращення свого розвитку в галузі торговельної світової діяльності. Для досягнення цих цілей, Україна може використовувати різні інструменти та підходи, які вже використовуються в розвинених країнах, одним із ключових є державне, а зокрема нормативно-правове регулювання.

Відповідно до Господарського кодексу України [3], господарсько-торговельною є діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання у сфері товарного обігу, спрямована на реалізацію продукції виробничо-технічного призначення і виробів народного споживання, а також допоміжна діяльність, яка забезпечує їх реалізацію шляхом надання відповідних послуг [3, 19].

В контексті визначення даного поняття, важливо зазначити важливу роль торговельної діяльності в контексті правового господарського порядку.

Загалом правовий господарський порядок – це комплексне явище, яке встановлюється законодавством. Правові режими господарювання встановлюються для забезпечення господарської діяльності на певних ринках товарів і послуг, в окремих секторах і галузях економіки. Ці режими створюють правову основу для торговельних відносин та забезпечують добросовісну конкуренцію на ринку. Для захисту правового господарського порядку від актів прямого економічного опортунізму законодавчо встановлюються механізми, що формують інститут господарсько-правової відповідальності. Крім того, запроваджується система заходів, спрямованих на детінізацію економіки.

Торговельна діяльність і зокрема зовнішньоекономічна діяльність є важливим аспектом української економіки. Зовнішньоекономічна торговельна діяльність регулювання регулюється Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [15]. Відповідно до статті 9 цього закону, Верховна Рада України (ВРУ) відповідає за державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. ВРУ уповноважена приймати рішення про заходи у відповідь на дискримінаційні та/або недружні дії інших держав. Ці заходи можуть включати введення повного/часткового торговельного ембарго, позбавлення статусу найбільшого сприяння або преференційного спеціального режиму.

Що стосується внутрішньої торгівлі, то на сьогодні вона регулюється комплексом нормативно-правових актів, до основних з яких відносять:

Господарський кодекс України; Закон України «Про захист прав споживачів» [14]; Постанова КМУ від 15.06.2006 р., № 833 «Про затвердження Порядку провадження торговельної діяльності та правил торговельного обслуговування населення» [13] та інших нормативних документів, що регулюють торговельну діяльність та сферу надання послуг.

Загалом, порядок регулювання торговельної діяльності в Україні базується на системі стримувань і противаг, коли ВРУ та КМУ спільно працюють над тим, щоб забезпечити захист економічних інтересів країни перед обличчям будь-яких зовнішніх загроз чи викликів. В умовах найбільш значущого для України виклику – російської військової агресії державне регулювання торговельної діяльності було удосконаленим та адаптованим відповідно до викликів. Зміни торкнулися тарифного та нетарифного регулювання, зокрема ліцензування, квотування, валютного контролю, технічного регулювання тощо.

Розглянемо основні механізми державного регулювання торговельної діяльності в Україні.

Тарифне регулювання. Однією з найпоширеніших форм державного впливу на торговельні процеси є встановлення тарифів або податків на зовнішньоекономічну діяльність. 19 вересня 2013 року український уряд прийняв Закон України «Про митний тариф» [17] № 584-VII, який надає вичерпний перелік ставок і зборів на імпортовані товари, організований за Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності, яка базується на Гармонізованій системі кодування та опису товарів. Однак в умовах воєнного стану, 16 листопада 2022 року Президент України В. Зеленський підписав новий Закон «Про митний тариф», який скасовує попередній закон і запроваджує сучасну міжнародну митну класифікацію товарів.

Майбутні зміни в митному законодавстві України торкнуться насамперед чотирьох сфер.

- *Товарна номенклатура.* товарна номенклатура оновлена відповідно до останніх міжнародних стандартів, з переглядом 722 кодів зовнішньоекономічної діяльності та введенням 600 нових позицій.

- *Статистична система* України приведена у відповідність до міжнародних класифікацій та стандартів, що дозволить покращити збір та аналіз даних щодо імпорту та експорту товарів.
- *Стандартизовано зовнішньоторговельну документацію*, що дозволить автоматизувати рутинні процеси та пришвидшити митне оформлення.
- *Митне оформлення* спрощено та прискорено завдяки стандартизації та кодифікації документів. Спрощена система митного оформлення дозволяє скоротити час перевірки, оптимізувати витрати на тимчасове зберігання товарів та мінімізувати безпосередню взаємодію з митними інспекторами.

Незважаючи на ці зміни, ставки ввізного мита залишаться незмінними, встановленими Законом України № 584-VII «Про Митний тариф України» від 2013 року. Митні збори застосовуються до товарів вартістю понад 150 євро і можуть бути розраховані на основі митної вартості товару із застосуванням адвалорної ставки. Крім того, акцизний податок може застосовуватися до певних товарів, таких як спирт, пиво, алкогольні напої, тютюнові вироби, замінники тютюну, нафтопродукти та газ, і може бути розрахований із застосуванням адвалорної ставки акцизного податку.

Ліцензування та квотування зовнішньоекономічної діяльності. Війна, що спалахнула в Україні 24 лютого, суттєво вплинула на економіку країни. У відповідь на цю ситуацію було внесено низку змін до системи ліцензування та квотування в Україні. Основною метою цих змін є забезпечення достатньої кількості продовольства всередині країни для запобігання голоду. В Україні ліцензування регулюється Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [16]. Відповідно до пункту 25 статті 7, зовнішньоекономічна діяльність підлягає ліцензуванню, а Міністерство економіки відповідає за видачу ліцензій відповідно до статті 16 Закону «Про зовнішньоекономічну діяльність». На період воєнного стану видача дозволів була призупинена, але уряд спростив процес отримання ліцензій.

З початку війни до переліку товарів, що підлягають ліцензуванню Міністерством економіки, кілька разів вносилися зміни. Уряд запровадив вимоги щодо ліцензування експорту деяких товарів, таких як м'ясо великої рогатої худоби, жито, овес, гречка, пшоно, цукор, сіль та мінеральні добрива.

Мінекономіки також видало наказ № 393-22 [13], відповідно до якого Мінекономіки має протягом двох днів видати ліцензію або підготувати лист про відмову у її видачі. Наразі відомство приймає документи в електронному вигляді та продовжує роботу з видачі ліцензій.

Суб'єктам господарювання, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність в Україні, важливо бути обізнаними з ліцензійними вимогами та переліком товарів, що підлягають ліцензуванню. Окрім отримання необхідних ліцензій, підприємства також повинні дотримуватися всіх відповідних нормативно-правових актів та законів, що стосуються зовнішньоекономічної діяльності в Україні [24].

У постанові також перераховані товари, які потребують ліцензування для експорту без квот. Наразі до цього переліку входять пшениця та суміш пшениці і жита, просо, цукор, м'ясо курей та великої рогатої худоби, істивні м'ясні субпродукти та яйця. Однак варто зазначити, що перелік товарів, які підлягають ліцензуванню, може змінюватися в майбутньому, залежно від стану економіки та військової ситуації.

Що стосується імпорту, то квоти встановлені лише на окремі види товарів з Македонії. Для експорту вищезазначених товарів підприємствам необхідно подати заявку на отримання ліцензії до Міністерства економіки України. Процес подання заявки передбачає подання електронної заяви на отримання ліцензії, листа-звернення та копії документа, що підтверджує експортну операцію (наприклад, зовнішньоекономічного контракту). Важливо зазначити, що в умовах воєнного стану бізнес може отримати ліцензію швидко, протягом 1-2 днів, без необхідності фізично відвідувати Міністерство економіки України. При цьому декларування для митного оформлення цих товарів в режимі експорту відбувається за звичайною довоєнною процедурою.

Валютний контроль за строками розрахунків у зовнішньоекономічній діяльності регулюється Законом України «Про валюту і валютні операції» [12]. Стаття 13 цього закону надає Національному банку України (НБУ) повноваження встановлювати граничні строки розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів. 24 лютого 2022 року Правління НБУ прийняло Постанову № 18 «Про роботу банківської системи в період воєнного стану» [18], яка встановлює правила валютного контролю в період дії воєнного стану в Україні. З 4 квітня 2022 року НБУ вніс суттєві зміни до граничних строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів. Починаючи з 5 квітня 2022 року, для всіх експортно-імпортних операцій встановлюється граничний строк розрахунків у 90 календарних днів. Це суттєве скорочення строків порівняно з правилами мирного часу, коли граничні строки розрахунків становили 365 календарних днів.

Технічне регулювання є важливим аспектом державного регулювання торговельних відносин. Воно визначається як процес встановлення вимог до продукції, процесів та послуг, спрямованих на захист безпеки, здоров'я та навколишнього середовища споживачів. В Україні технічне регулювання є засобом забезпечення відповідності товарів і послуг національним стандартам, а також вимогам Світової організації торгівлі (СОТ) та Європейського Союзу (ЄС).

Технічне регулювання в Україні регулюється Законом України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» [20], який був прийнятий у 2015 році. Основною метою технічного регулювання є захист здоров'я та безпеки споживачів, а також захист навколишнього середовища. В Україні технічне регулювання здійснюється низкою різних органів, зокрема Державною службою з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, Міністерством інфраструктури та Державною службою гірничого нагляду та промислової безпеки. Ці органи відповідають за розробку та впровадження технічних регламентів у своїх сферах компетенції.

Україна зобов'язалася здійснити необхідні адміністративні та інституційні реформи для виконання своїх зобов'язань щодо гармонізації та щорічно інформувати ЄС про процес реформ.

Угода АСАА (Agreements on Conformity Assessment and Acceptance of Industrial Goods) [25] означає, що в секторах, на які поширюється дія АСАА, торгівля між Україною та ЄС буде здійснюватися на тих самих умовах, що і в рамках ЄС. Гармонізація технічних регламентів матиме як переваги, так і виклики для українського бізнесу. Перевагою є остаточний перехід на де-факто міжнародні технічні регламенти, визнані в ЄС та багатьох інших країнах, що знизить нетарифні бар'єри в торгівлі з цими країнами, покращить доступ до ринків та стимулюватиме експорт. Однак перехід потребуватиме витрат на адаптацію, хоча ці витрати вже мають бути враховані в планах розвитку бізнесу підприємств.

Торговельні угоди. Ще однією формою державного впливу на торговельні процеси є укладання торговельних угод. Торговельні угоди – це договори між країнами, які встановлюють умови торгівлі між ними, включаючи зниження або усунення тарифів та інших торговельних бар'єрів. Прикладами торговельних угод є Північноамериканська угода про вільну торгівлю (НАФТА) та Транстихоокеанське партнерство (ТТП). Торговельні угоди стають дедалі популярнішим методом державного регулювання торговельних відносин, і Україна не залишилася осторонь цієї тенденції. Країна має близько 50 угод про вільну торгівлю з різним ступенем лібералізації, що охоплюють широке коло країн. Крім того, ЄС, Велика Британія, Австралія та Канада в односторонньому порядку скасували тарифні обмеження на українську продукцію, що дало українським експортерам значну перевагу на цих ринках.

Однак війна наклала певні обмеження на відкриття нових ринків, оскільки деякі країни вимагають фізичного інспектування підприємств перед затвердженням сертифікатів та підписанням угод. Цього року через війну жодна країна не відвідала Україну фізично, тому альтернативою стали онлайн-інспекції. Тим не менш, логістика експорту залишається вирішальним фактором, особливо для продуктів тваринного походження, які можна експортувати лише транзитом через ЄС.

Незважаючи на ці виклики, уряд активно працює над розширенням торговельних угод та збалансуванням умов країн-партнерів з умовами ЄС.

Українські товари також користуються попитом на світових ринках, причому не лише як сировина, а й як готова продукція на полицях магазинів. Наприклад, канадський ринок активно зацікавлений в українській продукції, наразі триває акредитація в галузі птахівництва. Однак правила безпеки та неможливість прийняти іноземних інспекторів уповільнюють процес відкриття нових ринків [5].

Уряди різних країн, в т. ч. України, також можуть використовувати субсидії як засіб сприяння місцевому виробництву та експорту. Субсидії – це фінансові стимули, які надаються вітчизняним виробникам з метою зниження їхніх витрат і підвищення конкурентоспроможності на міжнародному ринку. Уряди можуть надавати субсидії у різних формах, включаючи податкові пільги, гранти та кредити під низькі відсотки.

Висновки. У сучасних умовах механізми державного регулювання, такі як тарифи, ліцензії, квоти, валютний контроль, торговельні угоди, субсидії тощо, стали важливими інструментами розвитку української економіки. Ці механізми формують новий економічний порядок, необхідний для подальшого розвитку країни та її інтеграції в європейський ринок. Усі ці механізми працюють разом, щоб створити економічне середовище, сприятливе для подальшого розвитку та інтеграції в європейський ринок. ЄС був важливим партнером у цьому питанні, скасувавши в односторонньому порядку тарифні обмеження на українську продукцію, що надало українським експортерам значну перевагу на ринках ЄС. Уряд також працює над розширенням торговельних угод з іншими країнами, гармонізацією умов торгівлі та максимальним охопленням Середземномор'я для розширення ланцюгів поставок.

Використання оновлених відповідно до глобальних викликів механізмів державного регулювання в Україні значною мірою сприяло формуванню нового правового порядку. Цей новий порядок забезпечує необхідний захист вітчизняної промисловості, доступ до нових ринків та підтримку критично важливих секторів, що є важливим для подальшого розвитку країни та її інтеграції в європейський ринок. Вкрай важливо продовжувати підтримувати формування цього нового правового господарського порядку в довгостроковій перспективі, щоб забезпечити подальше процвітання країни.

Таким чином, використання механізмів державного регулювання в Україні створило правовий господарський порядок, який має вирішальне значення для подальшого розвитку країни та її інтеграції в європейський ринок. Тарифи, ліцензії та квоти використовуються для регулювання торгівлі та забезпечення захисту вітчизняної промисловості. Валютний контроль необхідний для підтримки стабільності валютних операцій і захисту національної валюти від коливань. Торговельні угоди, такі як ті, що підписані Україною з іншими країнами, забезпечують доступ до нових ринків і можливості для збільшення обсягів торгівлі. Субсидії використовуються для підтримки вітчизняних галузей, особливо тих, що мають вирішальне значення для національної безпеки та розвитку. Ці механізми забезпечують необхідний захист вітчизняної промисловості, доступ до нових ринків та підтримку критично важливих галузей.

Список використаних джерел:

1. Банчук-Петросова О.В. Методи державного регулювання розвитку зовнішньоекономічної діяльності. Інвестиції: практика та досвід. № 9-10. 2022. DOI: 10.32702/2306-6814.2022.9—10.92.
2. Височин І. Державне регулювання торговельної діяльності в Україні і світі: порівняльний аналіз. Держава і економіка. Вісник КНТЕУ. № 3. 2010. с. 11–23. URL: <http://visnik.knute.edu.ua/files/2010/03/3.pdf>.
3. Господарський кодекс України: Закон України № 436-IV від 16.01.2003 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003.
4. Грищенко А.А. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності як умова захисту національних інтересів. Електронний репозитарій ДВНЗ «УжНУ». 2010. URL: <http://surl.li/fmigp>.
5. Експорт в умовах воєнного часу: які перспективи відкриття нових ринків, УКАБ, 2022. URL: https://www.ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/eksport_v_umovakh_voennogo_chasu_yaki_perspektivi_vidkrittya_novikh_rinkiv#.
6. Задихайло Д. Економічна політика держави в системі правового і законодавчого забезпечення. Вісник Національної академії правових наук України, No 3, (74), 2013. URL: http://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/ilovepdf_com-214-221.pdf.
7. Закон про Митний Тариф: основні положення та нюанси. MCFR. 2023. URL: <https://www.golovbukh.ua/article/9464-zakon-pro-mitniy-tarif-osnovn-polojennya-ta-nyuansi>.
8. Маланчук Т.В. Співвідношення понять торгівля та торговельна діяльність у законодавстві України. Юридичний науковий електронний журнал. 2017. № 6. с. 134-135. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2017/38.pdf.
9. Особливості імпортно-експортних операцій в період воєнного стану. ЛігаЗакон. 2022. https://biz.ligazakon.net/analytics/211993_osoblivost-mportno-ekspornikh-operatsiy-v-perod-vonnogo-stanu.
10. Попов А.А. Торгове право. Харків: БУРУН и К. 2005. 288с.
11. Порядок провадження торговельної діяльності та правила торговельного обслуговування населення. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 15 червня 2006 р. № 833. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/39919996>.
12. Про валюту і валютні операції. Закон України від 21.06.2018 № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>.
13. Про затвердження Тимчасового порядку ліцензування експорту деяких товарів, зазначених у додатку 5 до постанови Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. Міністерство економіки; Наказ, Порядок від 10.03.2022 № 393-22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0321-22#Text>.
14. Про захист прав споживачів. Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>
15. Про зовнішньоекономічну діяльність. Закон України від 16.04.1991 № 959-XII. Верховна Рада України.

16. Про ліцензування видів господарської діяльності. Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>.
17. Про Митний тариф України. Закон України; Закон від 04.06.2020 № 674-IX. Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/674-20#Text>.
18. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану. Постанова Національного банку України від 24.02.2022 № 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text>
19. Про схвалення Концепції проекту Закону України «Про внутрішню торгівлю». Розпорядження Кабінету Міністрів України. Концепція від 07.10.2009 № 1200-р.
20. Про технічні регламенти та оцінку відповідності. Закон України від 15.01.2015 № 124-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-19#Text>.
21. Роздрібна та оптова торгівля: терміни та визначення понять. ДСТУ 4303:2004.]. К.: Держспоживстандарт України, 2005. 18 с. (Національний стандарт України).
22. Устименко В.А. Господарське законодавство України: перспективи модернізації на засадах сталого розвитку. НАН України; Інститут економіко-правових досліджень. Київ. 2019. 320 с.
23. Хасанова В.В. Державне регулювання внутрішньої торгівлі в Україні (організаційно-правовий аспект): Дис... канд.юр. наук. 12.00.07.Київ. 2009. 202с.
24. Які умови створені для бізнесу задля перемоги у війні та одночасної підтримки торгового балансу. ЛігаЗакон. 2022. URL: https://biz.ligazakon.net/analytcs/210611_zovnshnoekonomchna-dyalnst-v-umovakh-vyni.
25. Access of Ukrainian goods to the EU market. ACAA Agreement. <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/en/2633-relations/torgovelno-ekonomichne-spivrobitnictvo-ukrayina-yes/dostup-ukrayinskih-tovariv-do-rinku-yes-ugoda-asaa>.
26. Heritage Foundation. Index of Economic Freedom. 2022.Retrieved from <https://www.heritage.org/index/ranking>.
27. World Intellectual Property Organization. Global Innovation Index 2022: Energizing the World with Innovation. 2022. Retrieved from https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2022.pdf.